

**NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA NAUCZANIA RELIGII
KOŚCIOŁA ADWENTYSTÓW DNIA SIÓDMEGO
W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
DLA OŚMIOLETNIEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ
ORAZ
SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH**

Sekretariat Edukacji

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego

ul. FOKSAL 8

00-366 WARSZAWA

Opracowanie:

Beata Baron

Anna Lasoń

WPROWADZENIE

Nowa podstawa programowa nauczania religii adwentystycznej opracowana została w myśl art. 53 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz art. 12 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiących o możliwości prowadzenia konfesyjnego nauczania religii w ramach systemu oświaty publicznej, zgodnie z par. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach (ze zmianą z 30 czerwca 1999 r./ 25 marca 2014 r.) stanowiącym, że nauczanie religii odbywa się na podstawie programów opracowanych i zatwierdzonych przez właściwe władze zwierzchnie Kościołów i innych związków wyznaniowych i przedstawionych Ministrowi Edukacji Narodowej do wiadomości.

Nowa Podstawa Programowa Nauczania Religii Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej jest dokumentem obejmującym podstawy programowe dla ośmioletniej szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych. Dokument ten opracowany został przez Sekretariat Edukacji przy [Zarządzie Kościoła](#) Adwentystów Dnia Siódmego w RP. We wprowadzeniu do podstawy zawarto ogólne cele edukacji adwentystycznej, natomiast części prezentujące podstawę dla każdego etapu kształcenia zawierają cele katechetyczne dostosowane do wieku uczniów.

Filozofia Edukacji Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego jest skoncentrowana na Chrystusie. Adwentyści wierzą, że w wyniku działania Ducha Świętego Boży charakter może być zrozumiały jako objawiony w Biblii w Jezusie Chrystusie i w przyrodzie. Ta szczególność, charakterystyczna dla adwentystów, pochodzi z Biblii i pism E.G. White – koncentrując się na prawdziwej edukacji czyli odnowieniu istot ludzkich na podobieństwo swojego Stwórcy.

Misją edukacji adwentystycznej jest dbanie o wzrost duchowy uczniów, czynienie dzieci i młodzieży uczniami Chrystusa, prowadzenie ich w celu nawiązania osobistej więzi ze Zbawicielem, pomoc im w nawiązywaniu i zacieśnianiu wzajemnych relacji ze sobą i

Bogiem, budowanie ich tożsamości religijnej oraz przygotowanie do uczestnictwa w misji kościoła.

Edukacja religijna obejmuje najważniejsze treści związane z praktycznym wymiarem życia chrześcijańskiego, z historią zbawienia i prowadzenia ludu Bożego na przestrzeni dziejów, z kształtowaniem moralności chrześcijańskiej (w tym przygotowanie do małżeństwa i zakładania rodziny) z zasadami wiary, jak również z przesłaniem Listu do Rzymian i ksiąg proroczych. Zawiera w sobie również wybrane zagadnienia z historii kościoła i religioznawstwa. Wszystkie te treści podzielone są na kolejne etapy kształcenia, podane w sposób przystępny i dostosowany zarówno do wymogów każdego poziomu kształcenia, jak i możliwości edukacyjnych dzieci i młodzieży.

CELE OGÓLNE EDUKACJI ADWENTYSTYCZNEJ

1. Zapoznanie uczniów z Biblią jako podstawą ich myślenia i rozwoju. Nauczanie słowa Bożego stanowiło ważną część w chrześcijańskiej tradycji, którą adwentyści przejęli i nadal rozwijają. Doceniają rolę i wartość wychowania dzieci i młodzieży. „I ponieważ od dzieciństwa znasz Pisma Święte, które cię mogą obdarzyć mądrością ku zbawieniu przez wiarę w Jezusa Chrystusa” (2 Tm 3, 15-17); „Trawa usycha, kwiat więdnie, ale słowo Boga naszego trwa na wieki” (Iz 40,8).

2. Zapoznanie uczniów z Jezusem Chrystusem jako Panem i Zbawicielem (serce adwentyistycznego nauczania). Chcemy pomóc naszym uczniom budować żywą społeczność z Chrystusem, który może ich przekształcić, prowadzić i zbawić, „A to jest żywot wieczny, aby poznali ciebie, jedynego prawdziwego Boga i Jezusa Chrystusa, którego posłałeś.” (J 17,3); „Ja jestem prawda droga i żywot, nikt nie przychodzi do Ojca, tylko przeze mnie” (J 14,6).

3. Kształtowanie uczniów do życia w służbie dla innych. Każdy chrześcijanin powinien być wrażliwy na potrzeby bliźniego i starać się angażować w udzielanie pomocy i wsparcia ludziom będącym w potrzebie. „...albowiem łaknąłem, a daliście mi jeść, pragnąłem, a daliście mi pić, byłem przychodniem, a przyjęliście mnie. Byłem nagi, a przyodzialiście mnie,

byłem chory, a odwiedzaliście mnie, byłem w więzieniu, a przychodziliście do mnie...” (Mt 25, 31-46).

4. Adwentystyczne nauczanie pomaga uczniom spoglądać na każde zagadnienie z perspektywy biblijnej. „Młodzież musi nauczyć się myśleć samodzielnie a nie uzależniać od myśli twórczej innych. Zamiast ograniczać jej horyzonty ciasną przestrzenią tego, co ktoś kiedyś napisał lub powiedział, trzeba ją prowadzić do Źródła wiedzy i prawdy. Tam młodzież znajdzie szerokie pole do doświadczeń i poszukiwań w przyrodzie (...) Należy wykształcić ludzi o szerokich horyzontach, byстрым umyśle, odważnych poglądach”¹.

5. Zwraca uwagę na wpływ pobożnych nauczycieli i tworzenie przykładu dla uczniów. To, co Jezus uczył, sam stosował w życiu, „Albowiem dałem wam przykład, byście i wy czynili, jak Ja wam uczyniłem” (J 13,15); „Ten, kto w Duchu Bożym przekazuje młodzieży wiedzę o Stwórcy i kształtuje jej charakter w harmonii z Bogiem, dokonuje wielkiego i pięknego dzieła. Jeżeli nauczycielowi uda się wzbudzić w młodym uczniu pragnienie Boga, może być pewny, że jego wychowanie nie będzie zakończone w tym życiu. Będzie ono kontynuowane w przyszłym życiu, zapewniając uczniowi przejście z doczesnej szkoły przygotowawczej do wyższej szkoły niebiańskiej”².

6. Ewangelizacja. To, co Chrystus mówił o swoich pierwszych uczniach, dotyczy wszystkich Jego dzieci aż do czasów końca. Mają być zastępcami Bożymi, żeby objawić Jego Ducha, okazywać jego cechy charakteru i wykonywać Jego dzieło. „Jak mnie posłałeś na świat, tak i Ja posłałem ich na świat” (J 17,18).

Cele objęte podstawą programową są tożsame z celami wyznaczonymi dla szeroko pojętej edukacji adwentystycznej (zaprezentowanymi powyżej) i podkreślają następujące aspekty:

1. Zapoznanie uczniów z Biblią jako podstawą ich myślenia i rozwoju. Nauczanie słowa Bożego stanowiło ważną część w chrześcijańskiej tradycji, którą adwentyści przejęli i nadal rozwijają doceniając rolę i wartość Pisma Świętego w wychowaniu dzieci i młodzieży.

---

¹ E.G. White, *Wychowanie*, s. 12.

² Tamże, s. 13

2. **Zapoznanie uczniów z Jezusem Chrystusem jako Panem i Zbawicielem** (serce adwentystycznego nauczania.) Chcemy pomóc naszym uczniom budować żywą społeczność z Chrystusem, który może ich przekształcać, prowadzić i zbawić.

3. **Kształtowanie uczniów do życia w służbie dla innych.** Każdy chrześcijanin powinien być wrażliwy na potrzeby bliźniego i starać się angażować w udzielaniu pomocy i wsparcia ludziom będącym w potrzebie. Chcemy rozwijać tę wrażliwość u dzieci od najmłodszych lat.

4. **Ukierunkowanie na Biblię jako przewodnik życia.** Adwentystyczne nauczanie pomaga uczniom spoglądać na każde zagadnienie z perspektywy biblijnej. Lekcje religii powinny być prowadzone w taki sposób, by wdroyć dzieci i młodzież do samodzielnego myślenia. To, co inni powiedzieli lub napisali może ograniczać i zacieśniać horyzonty młodzieży, dlatego trzeba młodych ludzi prowadzić bezpośrednio do źródła wiedzy i prawdy, którym jest Pismo Święte. W nim bowiem młodzi ludzie odnajdą treści pobudzające ich do myślenia, budujące wiarę i zaufanie do Boga, jak również kształtujące ich światopogląd.

5. **Zaangażowanie w działanie.** Ewangelizacja. To, co Chrystus mówił o swoich pierwszych uczniach, dotyczy wszystkich Jego dzieci aż do czasów końca. Mają być zastępcami Bożymi, żeby objawić Jego Ducha, okazywać jego cechy charakteru i wykonywać Jego dzieło.

6. **Wyposażenie w wiedzę historyczną i wybrane elementy religioznawstwa.** Zaznajomienie z wydarzeniami historycznymi kształtującymi losy ludzkości, wgląd w dzieje Izraela, historię kościoła chrześcijańskiego i formowanie kościoła adwentystycznego oraz zapoznanie z założeniami innych religii i systemów filozoficznych pozwoli dzieciom i młodzieży odpowiedzieć na pytanie jakie są moje korzenie, kim jestem i dokąd zmierzam, oraz może pomóc w formowaniu się ich tożsamości religijnej. Przedstawienie założeń innych religii, kultur i systemów filozoficznych może także pomóc w kształtowaniu postawy tolerancji i poszanowania innych w imię prawa do wolności religijnej.

ZADANIA KATECHETY

Nadrzędnym zadaniem katechety jest realizacja powyższych celów ogólnych w oparciu o Pismo Święte (priorytetowe narzędzie) przy wykorzystaniu dostępnych środków, programów nauczania, podręczników, materiałów edukacyjnych zgodnie z wyznaczonymi treściami i celami katechetycznymi dla danego etapu edukacyjnego przy uwzględnieniu

możliwości oraz potrzeb rozwojowych, intelektualnych, emocjonalnych i duchowych ucznia, w tym także specyficznych potrzeb edukacyjnych i zaleceń zawartych w orzeczeniach i opiniach.

Nie do przecenienia jest osobisty wpływ pobożnych nauczycieli i tworzenie przykładu dla uczniów. To, co Jezus uczył, sam stosował w życiu, dając tym samym przykład wszystkim nauczycielom.

WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Realizacja podstawy odbywa się w wymiarze godzin określonym w rozporządzeniu odpowiednio dla danego etapu edukacyjnego, zgodnie ze współczesnymi założeniami metodycznymi i dydaktycznymi nauczania religii wraz z dbałością o stosowne warunki lokalowe (w przykościelnych salach katechetycznych lub w klasach szkół wyznaczonych przez organ prowadzący), a także troską o odpowiednie kwalifikacje pedagogiczne nauczycieli katechetów do realizacji podstawy i ich właściwą postawę chrześcijańską, tak by nauczanie mogło odbywać się w mocy Ducha Świętego.

WSPÓLPRACA ŚRODOWISK WYCHOWAWCZYCH

Rozwój duchowy dziecka i jego edukacja religijna nie odbywają się jedynie podczas trwania katechezy. W rozwoju dziecka i w procesie zdobywania przez nie doświadczeń z Bogiem niezwykle ważną rolę, zwłaszcza w pierwszych latach edukacji, odgrywają również rodzina i społeczność współwierzących. Możemy zatem mówić o swoistym trójprzymierzu: dom – grupa katechetyczna – kościół (zbor). Postawa wierzących rodziców ukazuje praktyczny wymiar treści omawianych podczas zajęć, prowadzenie przez nich życia modlitwy rozbudza od najmłodszych lat zaufanie dziecka do Stwórcy, a codzienne studium Słowa Bożego ukazuje priorytety, którymi kierują się rodzice. Dom jest pierwszą szkołą dziecka, a utrwalone obrazy i nawyki mogą przynieść owoc nawet po latach. Społeczność współwierzących, wsparcie jakiegoś członkowie zborów mogą udzielić dzieciom i młodzieży, daje poczucie wspólnoty i przynależności do grupy, co jest niezwykle ważne zwłaszcza w okresie adolescencji. Dlatego też w procesie kształtowania tożsamości wyznaniowej i podczas procesu edukacji religijnej wymiana informacji i współpraca tych trzech środowisk: szkoły (grupy katechetycznej), domu i zboru (społeczności współwierzących) jest niezwykle ważna

i należy o nią zabiegać. Angażowanie dzieci i młodzieży w działalność na rzecz zboru nie tylko może przynieść liczne błogosławieństwa dla każdej ze stron, ale jest wręcz konieczne jako dopełnienie edukacji otrzymywanej na lekcjach religii.

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA NAUCZANIA RELIGII ADWENTYSTYCZNEJ DLA OŚMIOLETNIEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

CHARAKTERYSTYKA UCZNIÓW KLAS V-VIII SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Na początku tego etapu dzieci doskonają swoje umiejętności, są bardzo aktywne i zaangażowane w to, co robią. Wykazują także stabilność, równowagę psychiczną, jak również łagodność, dobroć i przyjacielskość. Doceniają już rolę rówieśników i dostrzegają psychologiczne aspekty posiadania przyjaciół. Więzy przyjaźni oparte są o wzajemne zaufanie, pomoc i zainteresowania. Ważna jest dla nich harmonijna współpraca w grupie rówieśników i podejmowanie działań dla dobra całej grupy. Potrafią uznać normy i wartości grupy, i przestrzegać ich. Na początku tego etapu rozwojowego dzieci charakteryzuje także wiara we własne siły, poczucie kompetencji, realizacja założonych celów i potrzeba osiągnięcia sukcesu w różnych dziedzinach życia. Do końca jedenastego roku życia większość dzieci realistycznie podchodzi do otaczającego świata i rzeczywistości.

W sferze poznawczej nadal intensywnie rozwija się taki proces myślowy jak analiza i synteza, który doskonalenie wypowiedziania się (zarówno w mowie jak i pisemnie) na wyższym poziomie, jak również ocenę intelektualną przeżywanych stanów emocjonalnych. Rozwój koncentracji natomiast pozwala im skoncentrować się przez dłuższy czas na jednej czynności.

Biorąc to wszystko pod uwagę nauczyciele religii powinni wykorzystać chęć działania i aktywność dzieci na tym etapie rozwoju i angażować ich w życie wspólnoty kościelnej i podejmowanie działań na rzecz innych. Poza tym powinni także stawiać ich wobec bardziej złożonych zadań intelektualnych, wymagających samodzielnego myślenia i wypowiedziania się.

Około 12 roku życia dzieci wchodzi w pierwszą fazę okresu adolescencji czyli wczesny okres dojrzewania. Zmiany jakie zachodzą w wyglądzie fizycznym czy ogólnie w sferze fizycznej młodego chłopca czy dziewczyny wpływają znacząco na zmiany psychiczne, a głównie na obraz samego siebie i zależne od tego życie emocjonalne i społeczne.

Pojawiające się dysproporcje w budowie ciała mogą powodować pewną niezręczność w ruchach, a przez co wpływać niekorzystnie na obraz własnej osoby i brak pewności siebie. Podobnie zmiany w strukturze mózgu i układzie nerwowym wpływają znacząco na zachowanie młodzieży w tym wieku. Zaobserwować można wtedy u nich zwiększoną nerwowość, brak opanowania, przeczulenie, nadmierną drażliwość, jak również rozdrażnienie i niepokój pojawiające się bez konkretnych, rzeczywistych przyczyn. Zmiany w wyglądzie zewnętrznym mają większe znaczenie dla dorastających dziewczyn niż chłopców, dziewczęta bowiem w większym stopniu wiążą wygląd zewnętrzny z właściwościami psychicznymi i jak również często warunkują poczucie własnej wartości atrakcyjnością swojego wyglądu.

Zintensyfikowana działalność hormonów ma także wpływ na występowanie nadpobudliwości emocjonalnej, która może prowadzić częstszych przejawów zachowania agresywnego i depresyjnego, i która sprawia, że każde zachowanie wyznaczone jest przez emocje. Pojawia się również zjawisko labilności uczuciowej (chwiejności emocjonalnej czyli szybkiego przechodzenie od jednych emocji do drugich) oraz ambiwalencji uczuć (niemal równoczesnego przeżywania przeciwstawnych emocji: np. miłości i nienawiści). Powyższe zjawiska wiążą się ze wzmożoną lękliwością, głównie powiązaną z ewentualnymi niepowodzeniami, na jakie młody człowiek jest narażony oraz z tzw. ekspozycją społeczną zmuszającą dorastającą młodzież do zaprezentowania się w gronie publicznym.

W sferze poznawczej następuje również bardzo istotna zmiana, którą Piaget określa mianem przejścia ze stadium operacji konkretnych do stadium operacji formalnych, które charakteryzuje się tym, że młodzież zaczyna myśleć logicznie i abstrakcyjnie, potrafi spojrzeć na dane zjawisko czy problem wieloaspektowo i dogłębnie. Umiejętność ta z kolei powiązana z chęcią badania rzeczywistości i poszukiwania odpowiedzi na wiele nurtujących pytań powoduje także występowanie krytycznej postawy wobec osób znaczących i autorytetów. Młodzież w tym wieku posiada łatwość w opanowaniu materiałów dotyczących świata wartości. W wieku dorastania można jednak zaobserwować rozwojową niechęć do obowiązków szkolnych i systematycznej nauki, gdyż zainteresowania skupiają się wokół treści sensacyjnych i wywołujących emocje.

W sferze społecznej bardzo ważną rolę zaczynają odgrywać grupy rówieśnicze i wpływająca z nich więź z rówieśnikami, która przejawia się m.in. tym, że młodzież zaczyna więcej czasu spędzać z osobami w tym samym wieku niż np. z własnymi rodzicami. W kontaktach z rówieśnikami można początkowo zaobserwować manifestowanie przynależności

do jednolitej pod względem płci grupy, przy jednoczesnym lekceważeniu czy okazywaniu pozornej pogardy osobom przeciwnej płci. Ma to jednak charakter przejściowy i pomaga ustalić ważność i wartość samego siebie antagonizm jako reprezentanta określonej płci.

Biorąc pod uwagę powyższą charakterystykę młodzieży we wczesnych etapie dojrzewania warto podkreślić znaczenie i rolę, jaką powinny odgrywać lekcje religii i postawa nauczyciela. Dzięki nim bowiem młody człowiek może budować swoją tożsamość, wiarę, poczucie wspólnoty, przynależności do Kościoła, jak również własną, świadomą religijność. Nauczyciele poprzez swoją pracę i postawę życiową mogą pomóc w budowaniu poczucia własnej wartości w oparciu o fakt bycia stworzonym i wykupionym przez samego Boga. Istotne jest także akcentowanie wartości chrześcijańskich podczas omawiania danego materiału i umożliwianie młodzieży dyskusji na ich temat. Pracując z uczniami będącymi na tym etapie rozwoju powinno się zatem okazać wyrozumiałość dla tzw. zmienności nastrojów młodzieży i nie odbierać jej personalnie, jak również być przygotowanym na krytykę i zdawać sobie sprawę, że nie wynika ona z braku sympatii, złośliwości, a jest czymś rozwojowym.

CELE KATECHETYCZNE

1. Udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące powstania zła, jego unicestwienia i finalnego triumfu Boga i Jego sprawiedliwości
2. Budowanie wiary w Boga jako Stwórcę i Zbawiciela, umacnianie wiary i nadziei wynikających z tego faktu.
3. Ukazywanie wpływu Słowa Bożego na nasze życie.
4. Rozbudzanie zaufania do Biblii jako dzieła natchnionego, o wartości literackiej i historycznej, a także źródła otuchy i nadziei dla wierzącego człowieka.
5. Prezentacja faktów związanych z powstawaniem Biblii, omówienie jej budowy, historii i natchnienia.
6. Wyjaśnianie celu studiowania Pisma Świętego i istoty modlitwy, kształtowanie umiejętności modlitwy jako rozmowy z Bogiem.
7. Pokazanie Bożych działań w celu ratowania człowieka.
8. Ukazanie zagadnienia grzechu, jego genezy i Bożej odpowiedzi zawartej w planie zbawienia.

9. Wyjaśnienie pojęcia wielkiego boju oraz ukazanie, w którym momencie jego trwania znajdujemy się obecnie.
10. Ukazanie jak człowiek może stanąć po zwycięskiej stronie w wielkim boju między Bogiem a szatanem.
11. Prezentowanie Bożej miłości i dobroci dla ludzi.
12. Przedstawienie historii upadków i wzlotów rodzaju ludzkiego na przykładzie wybranych bohaterów biblijnych – Adam, Hiob, Noe, Mojżesz, Jakub, Ezaw, Salomon, Eliasz.
13. Podkreślanie ważności i niezmienności Bożego prawa zawartego w dekalogu.
14. Podkreślanie prawdy o biblijnej sobocie.
15. Prezentacja życia i misji Jezusa Chrystusa.
16. Przedstawienie misji apostołów i pierwszych chrześcijan.
17. Zapoznanie z życiem, działalnością i spuścizną apostoła Pawła.
18. Zachęcanie do szukania i rozwijania darów duchowych.
19. Kształtowanie przekonania o realności powrotu Chrystusa i końcowych wydarzeń opisanych w Księdze Objawienia.
20. Przekonanie o realności doświadczeń, prób i prześladowań w chrześcijańskim doświadczeniu i kształtowanie postawy wiary i pokory w ich obliczu.
21. Rozbudzanie pragnienia nowonarodzenia i życia wiecznego z Bogiem.
22. Przedstawianie postaci Chrystusa jako osobistego Zbawiciela i zachęcanie do oddania mu swojego życia.
23. Rozbudzenie duchowej wrażliwości dziecka i pragnienia duchowego wzrostu.
24. Kształtowanie umiejętności odnajdywania Boga w otaczającym świecie, uwrażliwienie na obecność Boga w świecie.
25. Zachęcanie do osobistego studium Pisma Świętego oraz wskazywanie na Boga i Jego Słowo jako na wartości najwyższe.
26. Kształtowanie poczucia szacunku i odpowiedzialności za siebie i innych.
27. Kształtowanie swojej tożsamości chrześcijańskiej.
28. Podkreślanie ważności własnych przeżyć duchowych i pomoc w kształtowaniu własnej tożsamości religijnej.
29. Stawianie zadań umożliwiających osiągnięcie wyznaczonych celów wychowawczych.

30. Rozwijanie zdolności analizowania i oceny własnych decyzji i ich skutków w odniesieniu do Bożej oceny i działania.
31. Rozbudzanie pragnienia dzielenia się swoim doświadczeniem chrześcijańskim i ewangelizowania.

TREŚCI

1. Na Jego podobieństwo

1. Poznanie Boga

(Starożytna księga z aktualnym przesłaniem, Słowo Boże w różnych językach, Bóg istniał zawsze, „Kto mnie widział”, Pocieszyciel taki jak Jezus, Mówili w imieniu Boga)

2. Wewnętrzna przemiana

(Grzech to coś więcej niż zły uczynek, Problem winy, Patrz i żyj, Wiara – poleganie na Słowie Bożym, Łączność z Bogiem, Bóg jest po naszej stronie)

3 Oni poznali Boga

(Dwaj mężczyźni i dwie decyzje, Ewangelia według Marii Magdaleny, Moc miłości, „Zostań z nami”)

4. Wewnątrz i na zewnątrz

(Ewangelia według Ciebie, Co sprawia, że jesteś sobą?, Jak być zdrowym chrześcijaninem?, Nie jesteś nikim)

5. Misja i przesłanie

(Powiedz to światu, Sobota – święty czas, Obrzęd nowego początku (cz. I i II), Gdy śmierć spotyka chrześcijanina, Różnica, Niebiańska okna)

6. Boża rodzina

(Czym jest rodzina?, Czym jest przyjaźń?, Czym jest Kościół?, Świat jest twoim domem)

7. Na Jego podobieństwo

(„Otworzywszy usta swoje, nauczał ich”, Postępować tak, jak On postępował, Obietnica)

2. Bóg jest zwycięzcą

1. Buntownik z wyboru

(Na początku Bóg... – o istocie Boga, Niepojęta skaza charakteru, Bunt w niebie)

2. Bunt na Ziemi

(Stworzeni na obraz Boga, Raj utracony, Boża interwencja, Odrzucone ostrzeżenia – potop)

3. Odnowione więzi

(Przez próby ku zwycięstwu – historia Hioba, Wysoka cena miłości – doświadczenie Abrahama, Niepodobni do siebie bliźniacy – Ezaw i Jakub, Boże zwierciadło – przykazania)

4. Przysłonięte objawienie

(Salomon poszukuje szczęścia, Pokaz mocy Boga na górze Karmel, Koniec historii świata ukazany królom babilońskim, Próba ognia w Babilonie)

5. Zło zdemaskowane

(Pełnia czasu – narodziny Zbawiciela, Diabelskie pokusy – kuszenie Jezusa, Nocna rozmowa z Nikodemem, Najważniejsza decyzja – ukrzyżowanie, Wykonało się! – dokonanie planu zbawienia)

6. Iskra, która oświeciła świat

(Misja chrześcijan, wierni aż do śmierci – prześladowania, Intruzi – pierwsze zgromadzenia chrześcijan, Prawda w ukryciu – działalność Waldensów, Początek reformacji – dzieło Lutera)

7. Marsz ku przeznaczeniu

(Początek końca – znaki opisane na Górze Oliwnej, On przychodzi! – poselstwo millerytów i adwentystów, Ostrzeżenie miłości – poselstwo trzech aniołów, Największe oszustwo – zwodnicze cuda)

8. Zwycięstwo miłości Bożej

(Wybawienie ludu Bożego, Zawieszeni w czasie na 1000 lat, Dzieło miłości – ostatnie sceny historii Ziemi, Udział w zwycięstwie – wieczność z Jezusem udziałem zbawionych)

3. Jezus Chrystus – Boży dar i nasz wybór

1. Rozwinięcie i utrwalenie wiedzy o Jezusie

2. Dlaczego cztery ewangelie?

3. Wybrany kraj – biblijna Palestyna
4. Wybrany lud
5. Betlejemaska historia
6. Chrystus jako nastolatek
7. Ucieleśnienie Jezusa
8. Zbawienie dzięki Chrystusowi
9. Chrzest nowym początkiem
10. Pokusa
11. Dwunastu wybranych przez Jezusa
12. Głoszenie dobrej nowiny
13. Niezrozumienie misji
14. Zrozumiała i prosta religia
15. Osobiste spotkanie z Jezusem
16. Modlitwa i otwartość Boga
17. Cuda – Boże dzieła
18. Przypowieści – Boże okna
19. Punkt zwrotny
20. Przepis na wielkość
21. Przewaga Żydów nad poganami
22. Czas radości
23. Błogosławieństwa i przekleństwa
24. Ostatnie ostrzeżenie
25. Spojrzenie w przyszłość
26. Ostatnia wieczerza
27. Boski Pocieszyciel
28. Jezus w Getsemane
29. Największa zbrodnia sądowa
30. Cierpienie Jezusa i dramat Golgoty
31. Ostatnie słowa
32. Jezus zmartwychwstał
33. Jezus nadal żyje!

4. Bóg jest jak...

1. Czas świętowania
2. Gdy nadszedł czas
3. List od doktora Łukasza
4. Syn Boży w rodzinnym Nazarecie
5. Plemię zmijowe i inni nad Jordanem
6. Zwycięstwo na pustyni
7. Co jest najwartościowsze
8. Przepis na chrześcijański rozwój
9. Jeszcze jeden rok
10. Szukajcie najpierw...
11. Zaszczyt, pokora i gościnność
12. Planowanie
13. Jesteś zaproszony
14. Pokój z Bogiem
15. Zgubiony i znaleziony
16. Przypowieść wystawiająca ludzi na próbę
17. Chrześcijański obowiązek
18. Komu naprawdę zależy?
19. Kto jest moim bliźnim?
20. Prywatna rozmowa
21. Odrzuć to, co nieważne
22. Jezus wprasza się do Zacheusza
23. Czyn opowiadany na całym świecie

24. Ten, który jest ponad wszystkim
25. Dramat przy sadzawce
26. Dotknąć niedotykalnego
27. Dobra nowina dla pogan
28. Smutek obrócił się w radość
29. Natychmiastowe szkolenie do służby
30. Sprzeciw wobec dyskryminacji
31. Okulistyczny raport
32. Wyganianie demonów
33. Przypadek ortopedyczny
34. Oferta dla strudzonych
35. Żywy i zdrowy
36. Triumfalny pochód
37. Nielegalne targowisko
38. Ziarno, które przyniesie plon
39. Przygotowanie
40. Ostatnia wieczerza paschalna
41. Ofiarowanie
42. Szabat
43. Zmartwychwstał!
44. Wniebowstąpienie
45. Co dalej?
46. Jakimi ludźmi są chrześcijanie?
47. Wymienieni jako ostatni i mało znani
48. Zdumiewająca przemiana

49. Jedność w 1 w. n.e. i później
50. Dar, którego nie można kupić
51. Poważne zagrożenie dla Kościoła
52. Siedmiu szczególnych ludzi
53. Gdy strata jest zyskiem
54. I wtedy nadejdzie koniec

5. Na początku Bóg...

1. Powstawanie Biblii
(Cel istnienia Biblii, Natchnienie Biblii, Struktura Biblii, Dzieje Biblii, Przekłady Biblii, Studiowanie Biblii)
2. Stworzenie i Zbawienie – Boże dary
(Stwórca – osobowy Bóg, Nasz świat – projekt czy przypadek?, Stworzenie – fakt czy fikcja?, Dar stworzenia, Sobota – dzień do świętowania, Bunt Lucyfera, Grzech, Boża odpowiedź na grzech)
3. Bóg i rodzina ludzka od stworzenia do Abrahama
4. Bóg, Ty i Twoja rodzina od Abrahama do Józefa

6. Starożytny Izrael

1. Bóg, który dotrzymuje obietnic
2. Niewola Izraela w Egipcie
3. Wyzwolenie Izraela – plagi egipskie
4. Wędrówka po pustyni
5. Synaj – nadanie Bożych Przykazań
6. Jozue, Jordan, Jerycho i Jezus
7. Boży sąd
8. Rezultat nieposłuszeństwa oraz Boże wybawienie
9. Nietypowi przywódcy
10. Samuel pozostaje w świątyni
11. Upadek króla Saula

12. Król Dawid – umiłowany przez Pana
13. Boże rady przedstawione przez króla Salomona
14. Podzielony kraj i naród
15. Konfrontacja prawdy z nieprawdą na górze Karmel
16. Prorocy i marnotrawny lud
17. Nauki płynące z niewoli
18. Bohaterowie na wygnaniu
19. Mała resztką udaje się w długą drogę
20. Okres w którym Bóg nie przemawiał bezpośrednio do swego ludu.

7. Kościół apostołski

1. Niebezpieczeństwo zejścia z drogi
2. We właściwym czasie
3. Winny, póki nie udowodni niewinności
4. Musisz zobaczyć, żeby uwierzyć
5. Świadomy swojej misji
6. Nauka wzrastania na przykładzie uprawy roślin
7. Znaczenie ceremonii
8. Działanie Ducha Świętego w procesie nawrócenia
9. Jezus i Duch Święty dokonują przemiany w życiu człowieka
10. Rozwijająca się społeczność wierzących
11. Dobra nowina - zbawienie tylko w Jezusie
12. Jezus fundamentem wszystkich wierzących
13. Dary Ducha Świętego do wspólnego użytku
14. Prześladowanie chrześcijan
15. Rozproszenie chrześcijan – nośnikiem misji
16. Rozwój ewangelii
17. Kościół wczesnochrześcijański
18. Podróż misyjna apostoła Pawła
19. Synod w Jerozolimie
20. Kolejna podróż i nowy zespół misyjny

21. Radość w podróży
22. Postępowanie godne Jego przyjścia
23. Pobożne życie w bezbożnym świecie
24. Wyzwania dotyczące kontaktów z ludźmi
25. Przyjaźń zahartowana w ogniu
26. Wierny w walce
27. Wierny do końca

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA NAUCZANIA RELIGII ADWENTYSTYCZNEJ DLA KAŻDEGO TYPU SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

CHARAKTERYSTYKA UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

Młodzież, która ukończyła szkołę podstawową wchodzi w drugą fazę okresu adolescencji. Nowe doświadczenia społeczne dorastającej młodzieży, rozwój umysłowy i chęć poszukiwania i określenia własnej tożsamości, wszystko to skutkuje kształtowaniem się światopoglądu, własnych przekonań, sądów i postawy wobec otaczającej młodego człowieka rzeczywistości, ludzi, religii. Intensywność i wyrazistość przeżyć młodzieży, ich bogate życie uczuciowe sprawiają, że światopogląd jaki reprezentują ma swoje charakterystyczne cechy: zmienność i pewną gwałtowność. Wszystko to wiąże się ściśle z rozwojem moralnym specyficznym dla tego okresu dojrzewania. J. Piaget nazwał ten okres etapem autonomii moralnej. Jest to czas, w którym młodzi ludzie zaczynają uznawać normy moralne za swoje własne.

Na omawianym etapie rozwoju człowieka wyróżnić można dwa pojęcia, które oddają specyfikę rozwoju poznawczego młodzieży we wczesnym okresie adolescencji, a mianowicie: **rygoryzm moralny** i **idealizm młodzieńczy**.

Rygoryzm moralny, który charakteryzuje się przeświadczeniem, że trzeba bezwzględnie przestrzegać pewnych powinności sprawia, że w ocenie postępowania, sytuacji czy innych młodzież staje się bardzo surowa i rygorystyczna³.

Idealizm młodzieńczy natomiast jest cechą, która do tego, by mogła zaistnieć potrzebuje występowania pewnych współzależności takich jak: przestrzeganie prawa młodzieży do szacunku i samodzielności. W takich warunkach bowiem może kształtować się u młodych osób potrzeba czynienia dobra rozumiana właśnie w kategoriach idealizmu młodzieńczego. Takie postrzeganie rzeczywistości powoduje rozwój duchowych wartości młodzieży. Rozwój moralny młodego człowieka jest bowiem podstawą, na której tworzy on własny system wartości oraz cały spójny system światopoglądowy, który wyznacza z kolei sposób jego postępowania.

---

³ Rygoryzm moralny najsilniej występuje w okresie wczesnoszkolnym (7-11 lat) i związany jest z niedojrzałością poznawczą, którą charakteryzuje egocentryzm, jak również z rygorystycznym wychowaniem. W wieku dorosłym ponownie pojawia się rygoryzm moralny, ale już w innej odmianie. Cechuje go bowiem pewna dojrzałość, stabilność oraz postępowanie według określonych standardów.

Na tym etapie rozwoju również młody człowiek musi odpowiedzieć sobie na pytanie: „Kim jestem?” Już w pierwszym okresie dojrzewania rozpoczyna się intensywne poszukiwanie własnej tożsamości, teraz jednak ma ono bardziej eksperymentalny charakter, młodzi ludzie bowiem poprzez podejmowanie się różnych zadań, zobowiązań – sprawdzają samych siebie i budują swoją samodzielność i autonomię. Poszukiwaniom tym mogą często towarzyszyć pewne rozterki, niepokój czy poczucie zagubienia, które jednakże podczas całego procesu poszukiwawczego doprowadzonego szczęśliwie do końca skutkują poczuciem autonomii, samookreślenia się i radości.

W stworzonej przez E.H. Eriksona teorii rozwoju na okres dorastania przypada konflikt tożsamości. W tym okresie bowiem jednostka staje się świadoma swoich specyficznych cech i stara się określić kim jest obecnie i kim chciałaby stać się w przyszłości. Kryzys związany z tak zwanym pomieszaniem tożsamości spowodowany jest częstą niemożnością podejmowania decyzji, pomieszania ról. Młody człowiek musi skonsolidować całą zdobytą dotychczas wiedzę na swój temat zawartą w rolach społecznych, które pełni: syna czy córki, ucznia, kolegi itp. W sytuacji, gdy nie nastąpi scalenie struktury tożsamości następuje pomieszanie ról.

Na tym etapie rozwoju młodzi ludzie są wrażliwi na potrzeby i krzywdę innych, dlatego też bardzo chętnie podejmują się różnego rodzaju inicjatywy społeczne i działania woluntarne dla dobra drugiego człowieka.

Biorąc pod uwagę powyższą charakterystykę nauczyciele religii powinni zwrócić szczególną uwagę na budowanie na lekcji atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania, tak by móc rozmawiać z młodzieżą o ich światopoglądzie, o moralności i o hierarchii wartości w życiu chrześcijanina. Powinni także umożliwić młodzieży angażowanie się w różnego rodzaju projekty społeczne i inicjatywy kościelne wychodzące naprzeciw potrzebom drugiego człowieka, co również przyczyni się do budowania poczucia przynależności i znalezienia odpowiedzi na pytanie: „Kim jestem?”

CELE KATECHETYCZNE

1. Wprowadzenie do historii powstania chrześcijaństwa i pierwszego Kościoła, ukazanie procesu kształtowania się kościoła chrześcijańskiego, jego deformacji i późniejszej reformacji.

2. Prezentacja sylwetek wybranych reformatorów i ukazanie ich wpływu na historię chrześcijaństwa.
3. Kształtowanie przekonania o Kościele jako wspólnocie wierzących tworzących ciało, którego głową jest Chrystus.
4. Ukazanie prawdy o usprawiedliwieniu z łaski przez wiarę.
5. Przedstawienie, omówienie i uzasadnienie biblijne zasad wiary Kościoła Adventystów Dnia Siódmego, podkreślanie znaczenia przyjęcia tych zasad w swoim życiu.
6. Prowadzenie do postrzegania siebie jako części planu zbawienia, pogłębianie zrozumienia ofiary Jezusa i potrzeby nawiązania z nim osobistej więzi oraz apelowanie o oddanie Bogu swojego życia.
7. Ukazywanie wpływu Słowa Bożego na nasze życie oraz pomoc w samodzielnym studium Biblii.
8. Podkreślanie znaczenia Słowa Bożego jako najlepszego przewodnika w dorosłym życiu i zachęcanie do codziennego indywidualnego studium go.
9. Podkreślanie ważności i niezmienności Bożego prawa zawartego w dekalogu.
10. Zachęcanie do prowadzenia życia modlitwy, podkreślenie jej roli w codziennych zmaganiach duchowych.
11. Zapoznanie z prawdami biblijnymi zawartymi w Liście do Rzymian, zachęcanie do osobistego wyżywania tych prawd.
12. Ukazanie roli proroków, ważności ich posłuszeństwa wobec Bożego powołania, sposobów powierzania im daru proroctwa oraz cech prawdziwego proroka Bożego.
13. Prezentacja biografii wybranych pionierów ruchu adwentowego oraz ich dokonań.
14. Zapoznanie uczniów z procesem kształtowania się ruchu millerowskiego i Kościoła adwentystycznego.
15. Ukazanie struktury i zasad zarządzania Kościołem Adventystów Dnia Siódmego w ujęciu globalnym.
16. Studium wybranych zagadnień i symboli zawartych w Księdze Daniela i Objawieniu Św. Jana.
17. Zapoznanie z wizjami przyszłości zawartymi w Księdze Daniela i Objawieniu |Św. Jana, ich analiza.
18. Przypomnienie rozszerzenie wiadomości z zakresu genezy, przebiegu i finału wielkiego boju między Bogiem i szatanem.

19. Uwrażliwienie na realność prowadzenia codziennej walki duchowej przez każdego człowieka.
20. Podkreślanie prawdy o realności powrotu Chrystusa i konieczności gotowości na to wydarzenie.
21. Zachęcanie do odkrywania Bożego powołania oraz do podejmowania właściwego wyboru drogi życia oraz partnera życiowego.
22. Ukazywanie znaczenia zasad moralnych, Bożych zasad doboru współmałżonka oraz etyki małżeńskiej.
23. Podkreślanie znaczenia rodziny oraz przywilejów i obowiązków wynikających z jej założenia.
24. Uwrażliwianie na potrzeby drugiego człowieka i motywowanie do niesienia pomocy.
25. Kształtowanie poczucia szacunku wobec każdego człowieka jako dziecka Bożego, poczucia odpowiedzialności za siebie i innych również w aspekcie tworzenia wspólnoty wierzących.
26. Zachęcanie do współdziałania ze zbrojem.
27. Rozbudzanie poczucia odpowiedzialności za misję i zachęcanie do ewangelizowania.
28. Pomoc w dokonywaniu wyborów i podejmowaniu decyzji dotyczących dojrzałego uczestniczenia w życiu społecznym.
29. Zapoznanie z głównymi założeniami różnych systemów religijnych i filozoficznych.
30. Kształtowanie postawy tolerancji wobec wyznawców innych religii.

TREŚCI

1. Chrześcijaństwo

1. Dynamiczny rozwój chrześcijaństwa we wrogim świecie
2. Wyzwania i zmiany w Kościele chrześcijańskim w latach 70-321
3. Kościół chrześcijański w latach 321-538
4. Sobory i starania o zachowanie czystości nauk Bożych
5. Ogłoszenie kanonu Nowego Testamentu - wzrost władzy papieżstwa
6. Wzrost władzy Kościoła rzymskiego – powstanie imperium muzułmańskiego
7. Rozłam w Kościele – średniowieczne krucjaty
8. Upadek religijnego nauczania

9. Narodziny nowego świata – Odrodzenie
10. Kryzys w Kościele
11. Marcin Luter – początek Reformacji
12. Rozwój Reformacji
13. Kontrreformacja z uwzględnieniem historii Polski
14. Podziały w Kościele protestanckim
15. Ruchy religijne i społeczne w XVII i XVIII w.
16. Wpływ religii na Rewolucję amerykańską i francuską
17. Wiek XIX – rozwój myśli humanistycznej, teoria ewolucji, rewolucja przemysłowa, idea komunistyczna
18. Przebudzenie religijne – ruch adwentowy, powstanie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego.

2. Adwentyzm

1. Rozczarowanie
2. Wiliam Miller i jego duchowa przemiana
3. Przesłanie Millera zapoczątkowuje ruch adwentystyczny
4. Wyjaśnienie rozczarowania
5. Dar proroctwa
6. Bóg wybiera nastolatkę
7. Ellen G. White – niezwykła kobieta
8. Biblijny dzień święty
9. Dalszy ciąg Reformacji
10. Zorganizowanie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego
11. Powstanie misji adwentystycznej
12. Służba na rzecz zdrowia
13. Wychowanie dla wieczności – adwentystyczne szkolnictwo
14. Konferencja w Minneapolis – usprawiedliwienie z wiary
15. Niebezpieczne poglądy New Age
16. Problemy adwentystycznych instytucji
17. Holokaust i tyrania
18. Nowe wymiary ewangelizacji
19. Boże powołanie

3. Zasady wiary

1. Boże objawienie
2. Konflikt wieków – zmagania wierzącego
3. Poznawanie Boga – zagadnienie Trójcy
4. Ojciec, Syn i Duch Święty
5. Wielki Wybuch czy Wielki Bóg Stworzyciel?
6. Syn Boży i Syn Człowieczy
7. Budowanie ciała Chrystusowego
8. Obrzędy w kościele
9. Dary Ducha Świętego
10. Model chrześcijańskiej rodziny
11. Rola dekalogu w życiu człowieka
12. Chrześcijanin i Boże standardy
13. Stan umarłych
14. Millenium oraz Nowa Ziemia
15. Zasady biblijne – lepsze poznanie Bożej woli

4. Księga Daniela i Objawienie Jana

1. Wprowadzenie do Księgi Daniela
2. Prorok Daniel – życie i działalność
3. Historia świata w ujęciu biblijnym
4. Symbole w księdze Daniela
5. Niezwykłe widzenia Daniela
6. Najdłuższe wypełniające się proroctwo z Księgi Daniela
7. Wprowadzenie do Księgi Objawienia
8. Postać Jezusa w pierwszym rozdziale Księgi Objawienia
9. Historia chrześcijaństwa w charakterystyce siedmiu zborów
10. Wizja nieba i Baranka Bożego
11. Historia wielkiego boju pomiędzy Chrystusem a szatanem
12. Konsolidacja mocy przeciwko ludowi Bożemu
13. Szczególne poselstwo do świata – przebieg sądu Bożego
14. Finalny konflikt – bitwa Armagedonu

15. Wszystko wraca do normy

16. Niebo nie ma granic

5. List do Rzymian

1. Apostoł Paweł autorem listu do Rzymian

2. Przegląd Listu do Rzymian

3. Dobra nowina głoszona przez Pawła: Rz 1,1-17

4. Charakterystyka duchowego i moralnego stanu pogan: Rz 1, 18-32

5. Charakterystyka duchowego stanu Żydów: Rz 2,1-29

6. Grzeszna natura człowieka: Rz 3,1-20

7. Boża łaska ofiarowana za darmo: Rz 3,21-31

8. Chrześcijanie duchowymi potomkami Abrahama: Rz 4,1-25

9. Chrześcijanin należy do Chrystusa: Rz 5,1-21

10. Boże przebaczenie nie upoważnia do grzeszenia: Rz 6,1-23

11. Przykazania wciąż aktualne i niezmiennie: Rz 7, 1-25

12. Niezwykłe Boże obietnice: Rz 8,1-39

13. Co się stało z ludem Bożym?: Rz 9,1-33; 10,1-21

14. Boży plan zbawienia dla wszystkich: Rz 11,1-36

15. Duchowa ofiara chrześcijanina: Rz 12,1-21

16. Praktyczne życie chrześcijańskie: Rz 13,1-14

17. Właściwa postawa chrześcijanina w relacjach z innymi: Rz 14,1-23; 15,1-13

18. Podsumowanie głównych przesłań listu do Rzymian: Rz 15

6. Światopoglądy i religie

1. Czym jest światopogląd?

2. Światopogląd ma decydujące znaczenie

3. Czy jeden Bóg wystarczy?

4. Droga zbawienia

5. Wielki bój

6. Nasze chrześcijańskie korzenie

7. Żywy protestantyzm

8. Protestanci potomkowie

9. Świat kultów
10. Inwazja Wschodu na Zachód
11. Religie alternatywne
12. Kazyistyka kultów
13. Ciemność tego świata
14. Jedyny Zbawiciel świata

7. Małżeństwo i rodzina

1. Boży zamysł dotyczący miłości
2. Pokonywanie odmienności
3. Seksualna pułapka
4. Cechy dobrego partnera
5. Seksualność – dar Boży
6. Narzeczeństwo, ślub i miesiąc miodowy
7. Jak uporać się z różnicami?
8. Gospodarowanie pieniędzmi i sprawy zawodowe
9. Łączność wyrazem wzajemnej troski
10. Nie przekraczać linii (granic)
11. Niszczycielski rozwód
12. Rola rodziców
13. Styl rodzicielstwa i dyscyplina
14. Strategie rodzicielskiego sukcesu
15. Co czyni rodzinę zwycięską?

8. Wybory i wyzwania

1. Bóg godny naszej czci
2. Rola modlitwy w życiu chrześcijanina
3. Znajomość Pisma Świętego podstawą prawdy Bożej
4. Chrześcijańskie rozmyślanie
5. Biblijne zasady korzystania ze środków finansowych
6. Boża zasada szczęścia
7. Ponad depresją

8. Wytuczanie celów duchowych i osobistych
9. Przelomowe decyzje
10. Codzienne wielbienie Boga
11. Wybór zawodu
12. Zdobyć pracę, której pragniesz
13. Duchowe zasady powiązane z pracą zawodową
14. Świadczenie – sposób życia
15. Właściwe relacje międzyludzkie